

STATSVETENSKAPLIGA
INSTITUTIONEN
CENTRUM FÖR EUROPASTUDIER

AUKTORITÄRA – LIBERALA VÄRDERINGAR: BETYDELSEN AV UTBILDNING

En komparativ studie över tid mellan Sverige och Danmark

Hilma Lindskog

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	Europaprogrammet, sociologi
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	Ht 2018
Handledare:	Tomas Berglund
Examinator:	
Rapport nr:	xx (ifylles ej av studenten/studenterna)

Abstract

The emergence of a new value-based societal cleavage has changed the political mobilization patterns in Europe and correlates with attitudes to immigrants, cultural diversity and European integration. Previous research has demonstrated that education is the single most important factor to understand different positions within this cleavage, although there is a lack of unity in the understanding of the importance of the influence of education. One explanation is that the education system enhances liberal values that transfer to the students. An alternative explanation is that education sorts out people to different labour market positions resulting in different interests. By focusing on these two main models of explanations in a comparative study of Sweden and Denmark at two points in time, 2002 and 2014, my purpose is to broaden the understanding of what might cause different positions among this value cleavage. The results from my multiple regression analysis show that the first model – the socialization explanation – seems to be the most important determinant. However, some unexpected results indicate that the socialization explanation needs to be further investigated.

Keywords

Educational cleavage; Authoritarian: Libertarian; Labour market positions; Education; Values; Xenophobia

Nyckelord

Utbildningsskiljelinje; Auktoritärt; Liberalt; Arbetsmarknadsposition; Utbildning; Värderingar; Främlingsfientlighet

Uppsatsens titel: Auktoritära – liberala värderingar: Betydelsen av utbildning

Författare: Hilma Lindskog

Handledare: Tomas Berglund

Termin: HT 2018

Antal ord: 11 606

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
2. Syfte och frågeställningar.....	4
3. Tidigare forskning och teori.....	5
3.1 Landsbakgrund	5
3.1.1 Välfärdsstaterna	5
3.1.2 Utbildning och utbildningsystem	6
3.1.3 Arbetsmarknad	7
3.1.4 Sammanfattning	9
3.2 Kontextuella faktorer: politiska skiljelinjer i nationell kontext	10
3.2.1 Skifte i politisk skiljelinje	10
3.3 Individuella faktorer	12
3.3.1 Utbildningsnivån	12
3.3.2 Utbildningsnivåns betydelse	13
3.3.3 Förklaringsmodeller för utbildningsnivåns betydelse	13
3.3.4 Sammanfattning	14
3.4 Arbetsmarknadsrelaterade faktorer	15
3.4.1 Osäkerhet och konkurrens på arbetsmarknaden	15
3.4.2 Teorier om sociala jämförelser och protektionism	16
3.4.3 Sammanfattning	17
4. Samband och hypoteser	19
5. Metod	21
5.1 Urval och avgränsningar	21
5.2 Operationalisering beroende variabel	22
5.3 Operationaliseringar av oberoende variabler	23
5.3.1 Central oberoende variabel: utbildningsnivå	23
5.3.2 Arbetsmarknadsrelaterade variabler	24
5.3.3 Övriga kontrollvariabler	25
5.4 Analysstrategi	26
5.5 Validitet och reliabilitet	27

6	Resultat.....	28
	6.1 Övergripande skillnader	28
	6.2 Multipla regressioner	29
	6.3 Resultatsammanfattning	34
	6.3.1 Hypoteser	35
7.	Diskussion	37
	Referenslista	40

Tabell och figurförteckning

Figur 1.	Nivå av arbetslöshet 2002 – 2014. Danmark, Sverige.	8
Tabell 1.	Arbetslöshetsnivåer utifrån utbildningsnivå.	9
Tabell 2.	Medelvärden på indexet auktoritär – liberal.	28
Tabell 3.	Olika faktorerers påverkan på auktoritära – liberala värderingar, Danmark 2002.	29
Tabell 4.	Olika faktorerers påverkan på auktoritära – liberala värderingar, Sverige 2002.	30
Tabell 5.	Olika faktorerers påverkan på auktoritära – liberala värderingar, Danmark 2014.	32
Tabell 6.	Olika faktorerers påverkan på auktoritära – liberala värderingar, Sverige 2014.	33

1. Inledning

I en europeisk nutida kontext är spridningen och konsekvenserna av auktoritära värderingar högst centrala ämnen – och likaså ett utbrett forskningsfält. I alla europeiska länder har man kunnat konstatera växande – om än inte likvärdigt växande – högerradikala rörelser som bidrar till ökade politiska spänningar (Rydgren och van der Meiden, 2018). Även om det har skett en ökning också i vänsterpopulistiska rörelser är de högerradikala auktoritära rörelserna de mest framträdande i Europa idag (Federico et al. 2017). De auktoritära värderingarna som kännetecknar dessa rörelser utmärks bland annat av en negativ inställning till globalisering och det europeiska samarbetet, samt en låg tolerans mot invandrare och kulturella olikheter (Rydgren och van der Meiden 2018). I andra änden av detta värderingsspektrum finns de liberala orienteringarna, som kännetecknas av individualism, tolerans och positiva inställningar till kulturell mångfald (Bengtsson et al., 2013). Därmed följer de auktoritära värderingarna en mer protektionistisk anda än de liberala där det betonas att en nations möjlighet till sammanhållning är avhängigt dess befolknings etniska (och kulturella) homogenitet. Utifrån denna bakgrund bör spridningen och inflytandet av dessa värderingar inte bara förstås som ett hot mot mänskliga rättigheter och demokratin, utan även som ett ifrågasättande av vidare europeisk integration.

Behovet av att få en större insikt i vad som föranleder positioneringar på denna värderingsskala är högst aktuellt. Tidigare forskning har fastslagit utbildningsnivå som den enskilt viktigaste förklaringsfaktorn för att förstå hur värderingar på skalan auktoritärt – liberalt formas. Det är väldokumenterat att högutbildade individer tenderar att ha mindre fördomar och vara mer liberala i sina värderingar än lågutbildade individer (Se t.ex. Stubager, 2008; Lancee och Sarrasin, 2015; Stubager, 2010; Bengtsson et al., 2013). Men *varför* utbildningsfaktorn är så pass stark råder det oenighet om. Den underliggande mekanismen i utbildningsfaktorn är inte tillräckligt utredd. Det finns flera förklaringsmodeller för att förstå dess signifikans – där vissa är mer beforskade än andra. En etablerad förklaringsmodell handlar om den direkta effekten av utbildning. Stubager (2008; 2010) beskriver denna påverkansfaktor som den socialiserande effekten av utbildningssystemet och finner starkt stöd för denna hypotes i sin studie av auktoritära värderingar i Danmark 2005. Den innebär att utbildningssystemet socialiserar elever och studenter till liberala värden som tolerans och

öppenhet och kan förstås bland annat utifrån social identitetsteori – att individer konstruerar sin identitet i relation till de gruppstillhörigheter man tillhör/vill tillhöra utifrån rådande normer och värderingar. Denna identitetskonstruktion handlar inte bara om inkludering utan också exkludering; man skapar ramverk för vilka som tillhör gruppen (Verkuyten och Hagendoorn, 1998). Utifrån denna hypotes råder det alltså en liberaliserande anda på framförallt universitet och högskolor som överförs till de deltagande individerna som följaktligen blir mer öppna i sina värderingar och tar dessa med sig till sina framtida liv (Lancee och Sarrasin, 2015).

En alternativ förklaringsmodell handlar om den indirekta effekten av utbildning. Denna förklaring utgår från utbildning som bestämmande för individens yrke och position i arbetslivet. Därmed betonas snarare den socioekonomiska position en utbildning kan medföra än utbildningseffekten i sig. Den indirekta effekten är speciellt viktig för att förklara klassiska vänster – höger uppfattningar men är mer obeforskad vad gäller auktoritära – liberala värderingar (Bengtsson et al 2013). Exempelvis konkurrerar lågutbildade personer i högre grad med invandrare på såväl arbetsmarknad, bostadsmarknad och med sociala förmåner än vad högutbildade gör, vilket kan tänkas väcka mer protektionistiska värderingar (Shayo 2009). Denna förklaringsfaktor där utbildning förstås som en selekterande variabel är som sagt - utifrån vad jag har funnit - inte lika utforskad men har fått visst stöd i tidigare forskning med något motsägelsefulla resultat (Lancee och Sarrasin, 2015).

Danmark och Sverige har flera beröringspunkter och likheter i politisk, ekonomisk och kulturell utveckling men har skiljt sig i spridning och etablering av auktoritära värderingar vilket blev tydligt i början av nittioalet, där Danmark generellt har varit mer auktoritärt. Vidare har politiserandet av frågor som är centrala för skiljelinjen auktoritära – liberala värderingar (som exempelvis migration) inletts tidigare i Danmark än i Sverige (Rydgren, 2004). Sverige har länge betraktats som ett undantagsfall i denna aspekt med en (i europeiska mått) relativ avsaknad av högerradikala rörelser. De auktoritära värderingarna har tidigare alltså varit mindre framträdande i Sverige men idag faller landet in ett liknande politiskt spektrum som resterande länder i Europa vilket Sverigedemokraternas framväxt kan exemplifiera. Denna historiskt utmärkande skillnad av de olika graderna och spridning av auktoritära attityder verkar således ha förändrats – åtminstone för vissa samhällsgrupper (Rydgren, 2010). Vidare har länderna liknande utbildningsmönster och är därför intressanta

att jämföra utifrån just utbildning som central variabel. Däremot har arbetsmarknadsläget sedan 2002 (vilket är den första tidpunkten i uppsatsens analys) haft vissa olikheter - och utvecklingen av arbetsmarknadsläget har fått länderna att ha en mer liknande situation 2014 (uppsatsens sista tidpunkt för analys). Detta kan tänkas påverka den indirekta arbetsmarknadseffekten av utbildning – om den är framträdande.

I denna uppsats kommer effekten (den direkta och den indirekta) av utbildningsnivåns påverkan på den beskrivna värderingsdimensionen att studeras. Det kommer att undersökas i en kvantitativ jämförelse mellan Danmark och Sverige vid tidpunkterna 2002 och 2014. Förändring av förklaringskraften hos utbildningsfaktorn på värderingsdimensionen kommer att granskas när signifikanta arbetsmarknadsfaktorer som bidrar till otrygghet adderas till analysen. Eventuella skillnader mellan länderna och/eller vid tidpunkterna kommer att analyseras utifrån begrepp och teorier som relativ deprivation, status och social identitetsteori. Vidare kommer resultatet av studien att sättas in i en samhällslig kontext för att skapa djupare förståelse av hur resultatet kan tänkas påverkas av nationella olikheter och likheter – och därmed bidra med ytterligare kunskap om utbildningens faktiska påverkan på värderingar. Förhoppningen är att öka förståelsen om vad som orsakar auktoritära och liberala värderingar och vilken som är den egentliga påverkan av den - enligt tidigare forskning påvisade - starkaste förklaringsfaktorn.

2. Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att undersöka förändringen i förklaringskraft för utbildning vad gäller auktoritära – liberala värderingar i Danmark och Sverige, vid tidpunkterna 2002 och 2014, med hänsyn taget till arbetsmarknadslägen och individuella arbetsmarknadspositioner.

Uppsatsen vill således bidra till att skapa en djupare förståelse av *varför* utbildningsfaktorn är så betydelsefull – dvs. vad som är dess underliggande mekanism – och därmed ge ett bidrag till tidigare forskning.

Frågeställningarna som ska besvaras är följaktligen

- Hur skiljer sig Danmark och Sverige åt vad gäller auktoritära – liberala värderingar hos individer med olika utbildningsnivå?
- Finns det någon skillnad över tid mellan Danmark och Sverige vad gäller förekomsten av auktoritära – liberala värderingar hos individer med olika utbildningsnivå?
- Vilken effekt av utbildning är mest framträdande i de bägge länderna – den direkta socialisationseffekten, eller den indirekta arbetsmarknadseffekten?

3. Tidigare forskning och teori

Avsnittet som behandlar tidigare forskning och teori är indelat i tre delar. Den första delen ger en bakgrund till de två länderna med fokus på de mest centrala variablerna för studien, dvs. utbildning och arbetsmarknad. I den andra delen redogörs för vad som orsakar olika profileringar av värderingsdimensionen på kontextuell nivå, applicerat på fallen Danmark och Sverige. Vad som redogörs för här ligger som grund för att ytterligare förstå nationella olikheter och sätta studien i ett större sammanhang och en europeisk samtid. I den tredje delen sker en mer ingående presentation av forskning och teori utifrån vad som orsakar auktoritära – liberala värderingar på individnivå. Även här fokuseras det på de för uppsatsens mest centrala teman; utbildning och arbetsmarknadsfaktorer, och avslutas med övriga faktorer som påverkar värderingsdimensionen.

3.1 Landsbakgrund

3.1.1 Välfärdsstaterna

Enligt Esping-Andersens (1990:37) typologi om välfärdsregimer klassificeras både Danmark och Sverige som avancerade socialdemokratiska välfärdsregimer (den nordiska modellen), som kännetecknas av hög grad av dekommodifiering och universalism med en stor offentlig sektor, vilket innebär att det finns en generös välfärd som befolkningen har rätt till även om de inte deltar på arbetsmarknaden. Dock visar flera studier att marknadliberaliseringen, de finansiella marknadernas liberalisering och politiska reformer i välfärden har fått både Danmark och Sverige att hamnat längre bort från den ovan beskrivna nordiska modellen och istället få en mer kommodifierad och restriktiv välfärdsstat (Balorda 2018, Rydgren and van der Meiden, 2018). Det är något som kan tänkas påverka oro och upplevelsen av otrygghet för personer som av olika anledningar riskerar att bli arbetslösa – det ekonomiska fallet om det inträffar kan i en mer restriktiv välfärdsstat bli hårdare. Och även om fattigdomsnivåerna med europeiskt mått mätta är relativt låga går det att konstatera en ökning och framförallt en polarisering bland befolkningen eftersom inkomstjämligheten har ökat. I Danmark idag tjänar den rikaste femtedelen av befolkningen fyra gånger så mycket som den fattigaste femtedelen, med motsvarande siffra i Sverige. En ojämlikhet som har ökat på ett påtagligt vis sedan 90-talet, med en något större ökning i Sverige än i Danmark (OECD, 2018). Balorda

(2018) argumenterar för att denna ökning i ojämlikhet har bidragit till att den nordiska modellen gradvis lämnas, inte bara i konkreta välfärdsnedskärningar utan också i de kulturella ramverk och värderingar som är kopplat till välfärdsregimen; som universalismen och solidariteten. Angående migration har Danmark haft en mycket lägre invandring än Sverige och en mer restriktiv asylpolitik – vilket går i linje med Danmarks (i jämförelse med Sveriges) höga grad av auktoritära värderingar (Lindekilde, 2014; Rydgren, 2010).

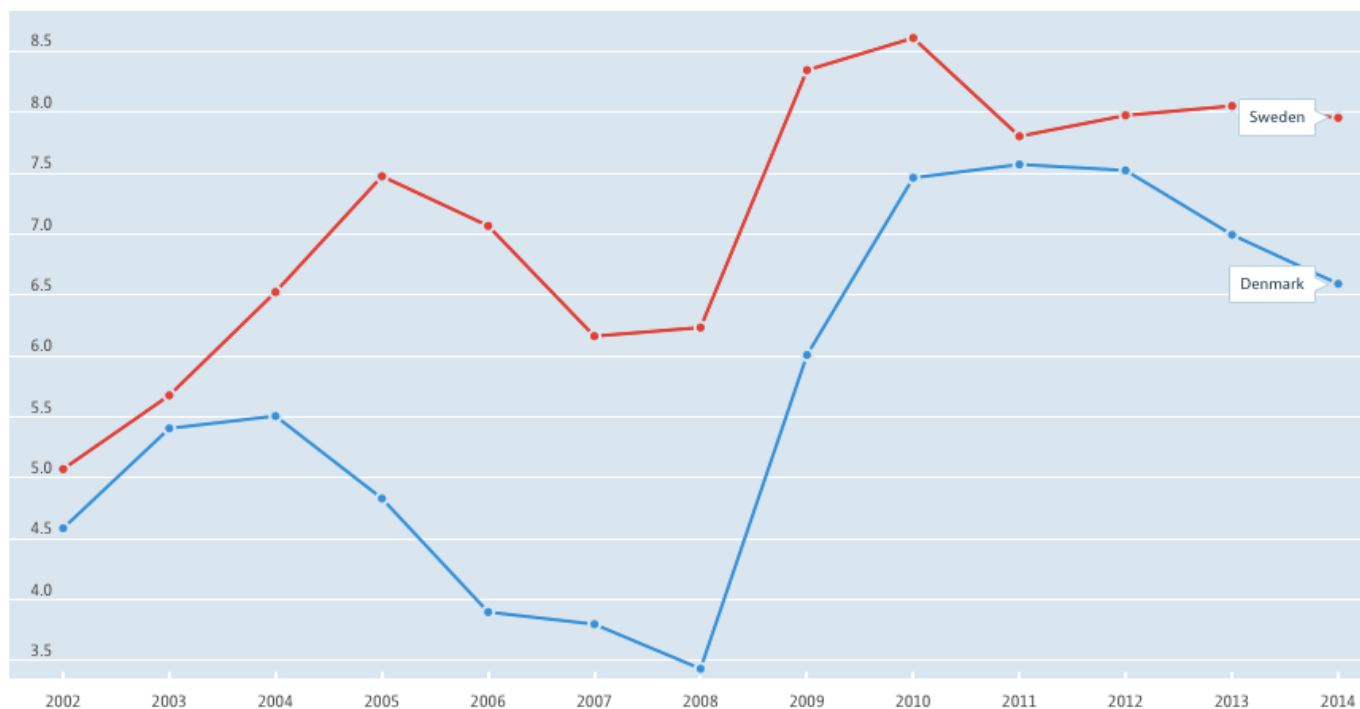
3.1.2 Utbildning och utbildningsystem

Likt alla skandinaviska länder (och kännetecknande för den nordiska modellen) är utbildningssystemen välutvecklade i både Danmark och Sverige. Båda länderna tillhör de topp tre OECD-länderna som har högst andel av befolkningen som är utbildad. Däremot är inte den framtida inkomsten helt avgörande av utbildningsnivån - utan det är en ganska låg skillnad i ingångslön mellan utbildningsnivåerna i jämförelse med andra OECD-länder. En skillnad som framkommer mellan länderna inom utbildningsaspekten är att det är tio procentenheter fler som har uppnått gymnasiekompetens i Sverige än i Danmark (OECD, 2014). I Sverige har gymnasieutbildning varit informellt obligatorisk, vilket inte har varit en lika stark norm i Danmark. Däremot har Danmark en högre grad av unga som beräknas klara gymnasiet idag (92% jämfört med Sveriges 77%) och en högre andel unga som förväntas gå en högskoleutbildning (56 % jämfört med Sveriges 44%) (OECD 2014; Andersen & Pedersen 2014). Om inte inkomst blir särskilt påverkat av utbildningsnivå med europeiska mått mätt så finns det däremot ett samband mellan utbildningsnivå och trygghet på arbetsmarknaden. Om man är högutbildad är det högre sannolikhet att man får tryggare anställningar och mer inflytande att styra över sitt arbete (Carvacho et al., 2013). Ens kompetens blir viktigare för arbetsgivaren att säkra och man blir inte lika utbytbar – i både Sverige och Danmark är arbetslöshetsnivåerna lägst för gruppen med högskoleutbildning, och högst för dem utan gymnasieutbildning (OECD, 2018; se även tabell 1).

3.1.3 Arbetsmarknad

Arbetsmarknaderna i Danmark och Sverige har flera beröringspunkter men skiljer sig på vissa sätt – och det finns tydliga tecken på att det har blivit en ökad otrygghet i arbetsmarknadsläget i båda länderna. I Sverige påverkade 90-talskrisen kraftigt arbetsmarknaden som fick ökad andel tillfälliga anställningar och en högre arbetslöshet - vilket landet ännu inte fått ner till nivåer som arbetslösheten låg på innan krisen. Under 2000-talet har andelen fasta anställningar minskat, både på grund av politiska arbetsmarknadsreformer och som konsekvens av finanskrisen (Bó et al., 2018). År 2002 hade 15% av de anställda tillfälliga kontrakt i Sverige, 2014 hade det ökat till 17%. I Danmark har det inte varit en lika stark polarisering med avseende på anställningskontrakt där omkring 9% av de anställda har haft tillfälliga anställningskontrakt sedan 2002 (Eurostat, 2018). Danmark har alltså ur denna aspekt en mindre uppdelad arbetsmarknad än Sverige (Berglund, 2014). Något unikt med Danmark har nämligen varit dess utformning av "Flexicurity-modellen" som innebär låg anställningstrygghet men högt socialt skyddsnet samt en aktiv arbetsmarknadspolitik - det blir enkelt för arbetsgivare att avskeda men konsekvenserna av att förlora jobbet blir inte nödvändigtvis så allvarliga (Vulkan, 2016). Det är omdiskuterat huruvida modellen fortfarande kan anses giltig i Danmark efter de senaste årens nedskärningar i bl.a. skydds nätet - men flera forskare menar fortfarande att modellen uppfylls i Danmark (Ibid, 2016).

Enligt Bó et al.(2018) skedde det i Sverige runt 2007 två stora förändringar, så kallade "ekonomiska chocker", som påverkade arbetsmarknaden. Den ena var finanskrisen, och den andra var nya politiska arbetsmarknadsreformer som innebar en ökad inkomstjämlighet mellan olika samhällsgrupper. Detta gjordes genom att man skar ned på sociala utgifter (som arbetslöshetsersättningar och sjukförsäkringar) och istället sänkte inkomstskatten med avsikt att öka människors incitament att arbeta. Sänkningen av inkomstskatten skedde under fem år i rad, med start 2007 (ibid, 2018). Den totala arbetslöshetens fluktuationer i de bägge länderna visas i diagram 1.

Diagram 1. Nivå av arbetslöshet 2002 – 2014, Danmark och Sverige. Procent. OECD, 2018.

Det har alltså skett en kraftig ökning i total arbetslöshet sedan 2002 vilket kan tolkas som ett tecken på ökad otrygghet på arbetsmarknaden. Vidare framkommer det i ovanstående diagram att Sverige under hela denna tidsperiod har legat på en högre total arbetslöshetsnivå än Danmark. Danmark hade en sjunkande arbetslöshet (och ovanligt låg i europeiska mått!) fram till krisen då den ökar kraftigt. Båda länderna har en markant högre arbetslöshetsnivå 2014 än 2002 (även om båda länderna ligger på arbetslöshetsnivåer som är under snittet i EU:28) och efter krisen har arbetslöshetsnivåerna konvergerat mellan länderna. Ökningen i Danmark efter finanskrisen var dock betydligt större än ökningen i Sverige. Krisen har även ökat jobbosäkerheten i båda länderna – i synnerhet i Danmark och marginellt i Sverige – vilket inte är förvånande eftersom jobbosäkerhet ofta sammanhänger med generella arbetslöshetsnivåer (Berglund, 2014). I den refererade studien mättes jobbosäkerheten utifrån hur pass orolig en person var över att förlora sitt jobb inom det närmsta halvåret, och handlade därmed om den subjektiva upplevelsen av otrygghet. Sverige har alltså i detta avseende inte varit lika påverkad utav krisen som Danmark, utan jobbosäkerheten verkar mer vara ett bestående fenomen med högre totala nivåer än i Danmark (Berglund, 2014). Vid mätning av samma fråga 2015 har jobbosäkerheten ökat ytterligare något i Danmark, och sjunkit något (men med

fortsatt högre totala nivåer än i Danmark) i Sverige (Eurofound, 2016). Länderna har alltså konvergerat även i denna aspekt.

Tabell 1. Arbetslöshetsnivåer utifrån utbildningsnivå. Skillnad i procentenheter.

Utbildningsnivå	Sverige 2002	Sverige 2014	Skillnad i procentenheter 14-02	Danmark 2002	Danmark 2014	Skillnad i procentenheter 14-02
Utan gymnasieutbildning	6 %	13 %	7	6 %	8 %	2
Gymnasieutbildning	5 %	5 %	0	4 %	5 %	1
Högskoleexamen	3 %	4%	1	4 %	4 %	0

(OECD, 2018)

I arbetslöshetsnivåer för de olika utbildningsnivåerna finns det skillnader mellan länderna (se tabell 1). Vad som är mest utmärkande är att arbetslöshetsnivåerna för gruppen utan gymnasieutbildning i Sverige ökar dramatiskt sedan 2007. År 2014 uppmättes den till drygt 13% - och har därför ökat med nästan sju procentenheter sedan innan krisen då den låg på 7%, i Danmark var den 8% vid 2014 för de med lägst utbildningsnivå, och hade innan krisen en nivå på runt 4%. För personer med avslutad gymnasieutbildning har det inte skett en framträdande ökning i arbetslöshet i något av länderna. Slutligen har Danmark en något högre grad av arbetslöshet för högskoleutbildade än i Sverige, men ökningen mellan tidpunkterna är endast en procentenhet i båda länderna (OECD, 2018).

3.1.4 Sammanfattning

Arbetsmarknadsläget verkar generellt sett ha varit något mer otryggt i Sverige än i Danmark 2002. 2014 har båda länderna fått högre grader av otrygghet. Både i nivåer av arbetslöshet (som är högre än innan), mindre socialt skyddsnät för arbetslösa etc. och lägre grad av anställningstrygghet i framförallt Sverige (fler tidsbegränsat anställda). Vidare har den subjektiva upplevelsen av otrygghet i form av jobbosäkerhet konvergerat mellan länderna vid tidpunkten 2014 – med en ökning framförallt i Danmark. Det är de med lägst utbildning som de facto har drabbats hårdast av den ökade arbetslösheten, och arbetslösheten har totalt ökat i båda länderna men med en större ökning i Danmark efter krisen 2007. Detta är faktorer som

påverkar ökad orolighet på arbetsmarknaden generellt – och i synnerhet alltså för dem med lägst utbildningsnivå.

3.2 Kontextuella faktorer: politiska skiljelinjer i nationell kontext

Politiska skiljelinjer definieras som genomgripande samhällsliga konflikter. Den mest klassiska samhällsliga skiljelinjen har varit den mellan arbete – kapital, dvs. mellan de som är löntagare och de som har ägt produktionsmedlen. Denna konflikt i olika intressen har politiskt kommit att företrädas av den kännetecknande politiska höger- och vänsterskalan. Vänstern har primärt drivit frågor om omfördelning och ökade rättigheter för arbetarklassen medan högern tydligare har förespråkat medel för att möjliggöra den fria marknaden och privatiseringar och strävat efter att minska välfärdstatens omfattning. Denna skiljelinje har enligt bland annat Rydgren (2004) varit grundläggande för alla moderna kapitalistiska samhällen och har i såväl Sverige som Danmark länge varit helt dominerande – vilket de starka socialdemokratiska rörelserna och höga anslutningsgraderna till fackföreningar i båda länderna kan exemplifiera. Det har även (tidigare) varit utmärkande för båda länderna med en hög grad av så kallad ”klass-röstning” och mobilisering, dvs. att det finns tydliga mönster mellan vilken samhällsklass du tillhör och vilket parti du röstar på (Pedersen & Andersen, 2014; Rydgren, 2004; Bengtsson et al., 2013). Detta mönster är dock inte längre lika entydigt utan såväl i valresultat som i det politiska klimatet på nationell och europeisk nivå samspelar den klassiska höger – vänster dimensionen med den allt mer framträdande sociokulturella värderingsdimensionen. Detta innebär inte att samhällsklasstillhörighet har fått en mindre betydelse för politiska orienteringar utan snarare att klasstillhörigheten även påverkas av frågor som tidigare legat (mer) utanför den politiska sfären, och att dessa frågor nu har fått ökad påverkan på politisk mobilisering (Rydgren, 2004).

3.2.1 Skifte i politisk skiljelinje

En förklaring till ökningen av auktoritära attityder (eller hur pass framträdande de är) är nämligen att det har skett ett skifte i de politiska narrativen där den socioekonomiska skiljelinjen har tonats ned som mobiliserande kraft och istället har sociokulturella frågor fått större betydelse (Kriesi, 2010). Det har beskrivits som ett skifte i vilken politisk skiljelinje

som är mest framträdande – och denna process har inte kommit lika långt i de två länderna som studeras i denna uppsats. Rydgren och van der Meiden (2018) har studerat det skifte som har skett i politiskt narrativ i svensk politik och beskriver just detta som en förklaring till framväxten av Sverigedemokraterna och den mer framträdande rollen av auktoritära värderingar. De menar att inträdet i den Europeiska Unionen och unionens allt större ekonomiska befogenheter har inneburit att den svenska staten fått minskad suveränitet över, och utrymme att bedriva, ekonomisk politik (vilket också gäller Danmark). Vidare har den statliga kontrollen över näringslivet minskat som del av marknadsliberaliseringen. Partiernas ekonomiska politik – och den politiska debatten kring detta område – har därför både minskat och konvergerat och har inte längre samma mobiliseringskraft (Rydgren & van der Meiden, 2018; Kriesi, 2010). Avpolitiseringen av vissa frågor har skapat utrymme för politisering av andra. Rydgren (2010) jämför just Sverige med Danmark med avseende på politiskt narrativ och visar hur det i Sverige varit en starkare socioekonomisk skiljelinje till skillnad från i Danmark och att detta är en del av förklaringen till varför Sverige tidigare har haft en jämförelsevis avsaknad av högerradikala rörelser. Den socioekonomiska skiljelinjen har framstått som så betydelsefull att det dröjt längre för frågor som exempelvis migration att bli politiserade och framträdande, men att detta (då artikeln skrevs 2010) hade börjat konvergera i riktning mot Danmarks mer sociokulturella politiska narrativ.

Den nya framträdande ideologiska dimension som har växande betydelse i europeisk politik är som sagt baserad på värderingar och brukar empiriskt ofta beskrivas som GAL-TAN¹, som är den bredare skalan för denna sociokulturella värderingsdimension. Den aspekt jag fokuserar på (auktoritära – liberala värderingar) är en del av denna skala där de auktoritära värdena kännetecknas av positiva attityder till sociala hierarkier som starka ledare och intolerans av kulturella olikheter. Den liberala motsvarigheten av denna skala drivs av individualism, motstånd mot auktoritärism och positiva inställningar till kulturell mångfald (Bengtsson et al., 2013). Den sociokulturella konfliktlinjen behöver inte samstämma med socioekonomiska dimensioner på samma sätt som de dimensionerna gör på höger – vänsterskalan där det finns mer tydliga egenintressen kopplade till exempelvis huruvida man gynnas av en omfördelningspolitik utan kan leda fram till andra politiska beteenden på individnivå (Kriesi, 2010; Bengtsson et al., 2013).

---

¹ Green-Alternative-Libertarian – Traditional-Authoritarian-Nationalist (Kriesi, 2010)

Avslutningsvis kan man konstatera att socioekonomiska intressen har minskat som politisk skiljelinje och istället har sociokulturella frågor som påverkas av den auktoritära – liberala värderingsdimensionen fått större förmåga att mobilisera människor – men detta skifte har skett vid en senare tidpunkt i Sverige än i Danmark. Eftersom den politiska mobiliseringen och de växande högerradikala rörelserna (såväl inom det parlamentariska systemet som i icke-parlamentariska civila rörelser) kan ses som ett tecken på hur framträdande de auktoritära värderingarna är i den samhällsliga kontexten är det relevant att visa på hur pendlingen har sett ut i de två länderna. I Danmark har det politiskt varit ett dramatiskt skifte där arbetarklassens stöd för socialistiska partier sjönk med 40 procentenheter under åren 1966 – 2001, och i valet 2001 fick det högerradikala partiet ”Dansk Folkeparti” en central roll (Rydgren, 2004). I Sverige däremot dröjde det till 2010 innan det högerradikala partiet Sverigedemokraterna klarade fyraprocentsspärren och därmed kom in i riksdagen. Idag är dock båda partierna centrala aktörer inom den nationella politiken och den politiska skiljelinjen är mer samstämmig mellan länderna.

3.3 Individuella faktorer

Skiftet i skiljelinje är en förklaring till varför det politiska landskapet blivit allt mer fokuserat på sociokulturella frågor vilket förändrar tidigare politiska beteenden. Utifrån detta skifte kan olika profileringar av värderingsdimensionen i olika europeiska länder förstås. Frågan kvarstår dock om vilka samhällsgrupper som har auktoritära värderingar och vilka som har liberala. Notera att det handlar om liberala värderingar i sociokulturella frågor och inte nödvändigtvis i socioekonomiska frågor. I denna del presenteras först forskning om den centrala oberoende variabeln utbildningens effekt på värderingar och sedan om arbetsmarknadsrelaterade variablers påverkan på värderingsdimensionen.

3.3.1 Utbildningsnivån

Det finns – som tidigare nämnt – stora mängder litteratur som fastslår utbildningens signifikans för att förstå auktoritära – liberala-värderingar på individnivå. Men det finns olika

teorier om varför utbildningsfaktorn är så avgörande för de värderingar en individ innehar. I denna del presenteras de mest framträdande.

3.3.2 Utbildningsnivåns betydelse

Stubager (2008; 2009; 2010) visar i flera studier betydelsen av den socialiserande effekten av utbildningssystemet. Vidare påvisar han att de värderingar som uppstår i åldrarna 15-25 tenderar att kvarstå livet ut - med endast små fluktuationer. Eftersom det är i detta åldersspann de flesta utbildar sig menar Stubager (2008) att den socialiserande och liberaliserande effekten av utbildningen blir långvarig - och förs med ut i arbetslivet. Däremot betonar han att förklaringskraften till viss del påverkas av vilken sektor man utbildar sig inom. Lancee och Sarrasins (2015) forskning ifrågasätter Stubagers resultat om fasta värderingar efter en viss ålder. I sin forskning studerar de skillnader i värderingar över tid och finner att högutbildade individer tenderar att få aningen mer anti-migrationsinställningar när de antrår arbetsmarknaden, och att förändringen när individer passerar i utbildningssystemet inte är så signifikant och linjär som den borde vara enligt socialisationsteorin. Istället argumenterar de för att socialiseringen sker redan innan individen (eventuellt) vidareutbildar sig. Högutbildade föräldrar har större sannolikhet att få högutbildade barn – och värderingarna kommer alltså inte som en effekt enbart av utbildningssystemet utan deras resultat indikerar på att delar av skillnaderna mellan olika utbildningsnivåer existerar redan innan man börjar på gymnasiet (eller motsvarande).

3.3.3 Förklaringsmodeller för utbildningsnivåns betydelse

Det finns flera teorier om varför utbildningsnivån är så viktig för vilka värderingar en individ besitter. Stubager (2008; 2010) hittar alltså starkast stöd för socialisationshypotesen som i denna uppsats förstås som en direkt effekt av utbildningssystemet. Han lyfter även en kognitiv hypotes likt Lancee och Sarrasins (2015); att utbildningssystemet utvecklar individens analytiska färdigheter och sociala öppenhet vilket reducerar fördomar. Dock förordar Stubager och finner starkast stöd för socialisationsteorin. Även Carvacho et al., (2013) förhåller sig till socialisationsteorin men med ett annat perspektiv i sin studie av relationen mellan utbildning, inkomst och ideologiska attityder i Norge. De diskuterar huruvida det sker en faktisk minskning i fördomar hos högutbildade och en förstärkning av toleranta attityder,

eller om det snarare handlar om social önskvärdhet, dvs. att högutbildade lär sig att dölja sina fördomar för att upprätthålla sin egen och gruppens självbild som goda och upplysta. Lipsets (1959) klassiska studie om den auktoritära arbetarklassen har blivit mycket omdebatterat och ifrågasatt. Han menade att arbetarklassen (och lågutbildade) är utsatta för så negativa erfarenheter på samhällsnivå att det kan skapa en djupgående fientlighet som uttrycks genom fördomar och auktoritära värderingar. Denna idé baseras på att utbildningssystemet kanaliserar ökad förståelse och bättre samhälleliga erfarenheter vilket inte lågutbildade människor därmed tillgodoser sig i samma utsträckning. Men, som tidigare nämnt, är detta ifrågasatt och Stubager (2008) finner snarare att det handlar om sociala normer i utbildningssystemet som socialiserar vissa värden.

Den socialiserande och liberaliserande effekten av utbildning (och alltså inte den kognitiva hypotesen) kan förstås utifrån den socialpsykologiska teorin social identitetsteori (SIT) som är kort beskriven i inledningen. Den handlar huvudsakligen om hur individer får ramverken och socialt gällande värden från vilka deras identiteter baseras på från sociala sammanhang och grupper. Denna teori går att applicera på flera nivåer; både på en makronivå för kollektiva grupper och på individnivå. Om en person strävar efter att uppnå en god självbild, och ramverken för denna ges i termer av liberala och toleranta värden (som – enligt bl.a. Stubager – i västvärldens utbildningssystem) så är det dessa värden som individen förhåller sig till. SIT betonar alltså den motiverande dynamiken i den sociala tillhörigheten, men också den exkluderande mekanismen som förhåller sig till andra grupper man tar avstånd ifrån (Verkuyten och Hagendoorn, 2017; Stubager, 2009).

3.3.4 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan man konstatera att inkomstnivåns relativt låga betydelse (i jämförelse med utbildningsnivåns) som både Stubager (2008), Lancee och Sarrasin (2013), Bengtsson et al., (2013) och Cervacho et al. (2013) fastslår, visar att skiljelinjen i värderingar inte är primärt kopplat till ekonomisk osäkerhet utan bör förstås som en djupgående utbildningsklyfta. Denna faktor är så betydelsefull att Stubager (2008; 2010) benämner den nya skiljelinjen för just utbildningsklyftan – där värderingarna följer utbildningsnivån med en ökning mot det liberala och toleranta. Den socialiserande effekten framstår i tidigare

forskning som stark – men är också ifrågasatt som en förenklad förklaring för att förstå dess betydelse. Den underliggande mekanismen i utbildningsfaktorns påverkan är inte tillräckligt utredd.

3.4 Arbetsmarknadsrelaterade faktorer

Den indirekta effekten av utbildning som handlar om utbildning som medel för framtida socioekonomisk position är inte lika diskuterad inom studier av värderingar till auktoritärt – liberalt dimensionen, men desto mer till politiska beteenden och attityder på den klassiska höger – vänster skalan (Bengtsson et al., 2013). Men det finns stora mängder studier som visar att arbetsmarknadsrelaterade faktorer (som berör den indirekta effekten av utbildning) påverkar värderingsdimensionen, och att högre utbildning leder till tryggare arbetsmarknadspositioner. Enligt tidigare forskning verkar det framförallt handla om osäkerhet och otrygghet som är primära arbetsmarknadsvariabler för auktoritärt – liberala dimensioner och inte ekonomiska förmåner/inkomst i samma utsträckning, de väger tyngre på höger – vänsterskalan (Bengtsson et al., 2013). I detta stycke kommer ett urval av de mest framträdande från den tidigare forskningen inom fältet att belysas.

3.4.1 Osäkerhet och konkurrens på arbetsmarknaden

Finseraas et al. (2017) beskriver sambandet mellan konkurrens på arbetsmarknaden och inställningar till invandring utifrån ekonomiska egenintressen. De fann att människor i yrkesgrupper som riskerar negativ lönepåverkan på grund av migration generellt tenderar att bli mer protektionistiska – även om det till viss del är avhängigt ideologisk förankring. Även Shayo (2009) har studerat hur ekonomisk osäkerhet och upplevelsen av konkurrens om ändliga resurser ökar attityder präglade av anti-migration med liknande resultat. Det är därmed studier som kan tänkas stärka hypotesen om den indirekta effekten av utbildning eftersom lågutbildade yrkesgrupper är mer drabbade av ökad konkurrens än högutbildade yrkesgrupper (Carvacho et al., 2013). Carvacho et al. (2013) beskriver just att det för högutbildade individer är mindre troligt att möta konkurrens på grund av migration eftersom migranter (oavsett tidigare utbildningsnivå) generellt hamnar i de lågutbildade yrkesgrupperna. Högutbildade personer har dessutom större sannolikhet att få trygga

anställningar och har inte lika mycket att förlora i materiella mått – oavsett om det är en subjektiv upplevelse eller faktisk konkurrens – på ökad invandring. Vidare har Faccini och Mayda (2009) studerat hur olika yrkesgruppers attityder till invandring skiljer sig åt – men med betoning på ens sociala värde på arbetsmarknaden och inte enbart inkomstnivå/risk att förlora sitt arbete. I deras studie framkommer det att om invandringen innebär att ens kunskapsnivå blir högre värderad och framträdande (om de nya arbetstagarna exempelvis samlas i de lågutbildade yrkesgrupperna) så tenderar de att bli mer positiva till invandringen – och tvärtom i motsatt relation. Skillnader i protektionism – som samspelar med auktoritära värderingar – som följd av olika socioekonomiska positioneringar på arbetsmarknaden har därmed ett visst stöd.

Enligt Rovny och Rovny (2016) finns stödet för högerradikala värderingar (med auktoritära betoningar) inte hos de grupper som de facto är på samhällets botten, utan som mest hos de som är något steg upp på samhällsstegen men som riskerar att förlora denna position. I deras studie – som därmed betonar otrygghetens påverkan på värderingsdimensionen – visas att det starkaste stödet för högerradikala finns i de yrkesgrupper som berörs av förändringar i yrkesstruktur - och som alltså upplever att förändring och osäkerhet sprider sig i branschen. Även Rickne et al., (2018) visar i sin studie att en stark faktor för individer får auktoritära värderingar istället för liberala handlar om osäkerhet – men de har främst undersökt anställningsvillkor. De hittar att en stor del av Sverigedemokraternas väljarbas kommer från den grupp som har de osäkra anställningsformerna på arbetsmarknaden – resultat som även stärker Billiets (2014) studie om jobbosäkerhet som förklaring för auktoritära värderingar. Slutligen framkommer det i Bengtssons et al.,(2013) studie att fysiskt krävande yrken har en positiv relation med auktoritära värderingar – vilket är kännetecknande för yrken som oftast har lägre utbildningskrav (Cervacho et al., 2013)

3.4.2 Teorier om sociala jämförelser och protektionism

Relativ deprivation är ett begrepp som fångar in hur ekonomisk osäkerhet och orättvis fördelning (objektiv eller upplevd) kan påverka positioneringar på värderingsdimensionen och leda till mer auktoritära värderingar. Begreppet betonar just förändring och jämförelser, det behöver inte handla om exempelvis objektiv materiell status utan hur ens situation antingen

har förändrats till det sämre, eller att andra grupper/individer får fördelar vilket innebär att ens relativa position sänks (Yoxon et al., 2017). Individer (och grupper) som erfar relativ deprivation tenderar att ha ett sämre subjektivt välmående och upplever i högre grad alienering (förfrämligande, maktlöshet) och får lättare till protektionistiska drag i sina värderingar, och ökning i auktoritära värderingar (Ibid, 2017). Alla variabler som har presenterats i denna del går att förstås utifrån detta begrepp, vilket kan tänkas få ökad betydelse när arbetsmarknadsläget är mer otruggt, och inkomstojämlikheten högre. Vidare sammanhänger relativ deprivation också med begreppet status. Status som förklaringsmodell till pendlingar i värderingar handlar om förlusten i subjektiv status som vissa samhällsgrupper riskerar – eller tror sig riskera – som följd av exempelvis migration eller globalisering (Gidron och Hall, 2017; Baker, 2017). Denna modell handlar – likt relativ deprivation – inte enbart om faktiska nivåer utan snarare betonas upplevd försämring, eller oro för sänkt status. Status definieras som ens sociala värde mätt utifrån rådande kulturella ramverk. Människors uppfattning av sin subjektiva sociala status kan förändras av såväl förändringar i materiellt välstånd som av förändrade kulturella måttstockar utifrån vilka deras sociala identiteter baseras på (Gidron och Hall, 2017; Inglehart och Norris, 2017). Om värdet i den nationella identiteten sjunker i den samhälleliga debatten och/eller genom migration kan det innebära att vissa människors subjektiva status sänks – en sänkning som blir av större betydelse för individer som inte har andra källor till samhällelig socialt värde, som exempelvis utbildning. Den samhälleliga vinsten av utbildning är följaktligen inte enbart tryggare arbetsmarknadspositioner och troligtvis en högre inkomst, utan innefattar även ett kulturellt värde.

3.4.3 Sammanfattning

Stubager (2008) diskuterar teorin om utbildning som förmedlare av människor till olika samhällspositioner som föranleder olika materiella intressen och kapaciteter. Värderingarna uppstår i denna teori utifrån rationella egenintressen där avsaknad av tolerans kan förstås som en respons på ekonomisk, social och/eller kulturell osäkerhet. Däremot finner Stubager (2008) starkast stöd för socialisationshypotesen – dvs. den direkta effekten av utbildning. Men Jenssen och Engesbak (1994) finner i sin studie starkast stöd för denna sorterande mekanism av utbildningssystemet som leder till upprätthållandet av den sociala stratifikationen och samhällshierarkier och medföljande politiska intressen vilket även går i linje med Carvachos

et al., (2013) resultat. Sammantaget kan man konstatera att det är något motstridiga resultat över utbildningseffektens påverkan. Det finns tydliga samband mellan såväl utbildning och auktoritära – liberala värderingar, och för otrygga arbetsmarknadspositioner och auktoritära – liberala värderingar. Vidare finns det samband mellan utbildning och arbetsmarknadsposition. Men hur stark den mellanliggande effekten av arbetsmarknadspositionen är behöver vidare undersökas.

4. Samband och hypoteser

Sammanfattningsvis konstaterar jag två huvudsakliga spår i den tidigare forskningen. Dels ett där utbildningen tycks ha en direkt effekt på auktoritära – liberala värderingar utifrån socialisationsteorin. Det andra spåret handlar om utbildning som medel för den position man hamnar i på arbetsmarknaden. Det är då denna position, snarare än utbildningen i sig, som föranleder vissa värderingar. Är du lågutbildad är risken större att du hamnar i yrken som generellt har låg status i samhället och där du i högre grad konkurrerar med invandrare och med generellt sämre anställningsvillkor. Är du däremot högutbildad är det troligare att du hamnar i en trygg position. Frågan är följaktligen om det är tryggheten i jobbet som är det avgörande för värderingsdimensionen eller om det är utbildningen *per se*. Utifrån den något motstridiga forskning om varför utbildningseffekten är så stark formulerar jag följande hypoteser:

Om den direkta effekten är bärande bör det finnas ett starkt samband mellan utbildning och värderingsdimensionen. Vidare finns det samband mellan utbildning och arbetsmarknadspositioner, men däremot (om den direkta effekten av utbildning har starkast förklaringskraft) inte mellan denna position och värderingsdimensionen. Sambanden för arbetsmarknadsposition bör alltså vara svaga eller saknas när utbildning är inkluderat i analysen.

H(1): Utbildning har ett starkt samband med värderingsdimensionen. Arbetsmarknadsposition har inte någon betydande effekt när utbildning är inkluderat i analysen.

Om arbetsmarknadsvariablerna saknar betydelse för den auktoritära – liberala värderingsdimensionen när utbildning är inkluderad bör den socialiserande och direkta effekten av utbildning alltså förstås som den mest bärande. Vidare är det troligt att utbildningssystemen är relativt lika i de två länderna. Men, det är också möjligt att Danmark, som har haft en mer immigrantfientlig och protektionistisk kultur under en längre tid, har ett utbildningssystem som inte kanaliserar lika liberala och toleranta värden som i Sverige. Normerna i systemen är inte nödvändigtvis desamma. Denna kultur som under en längre tid

har tagit plats i Danmark kan därmed tänkas avspegla sig i utbildningssystemet. Det skulle innebära att utbildningseffekten är svagare i Danmark än i Sverige.

H(2): Utbildning har ett svagare samband med auktoritära – liberala värderingar i Danmark än i Sverige vid båda tidpunkterna.

Om däremot den indirekta arbetsmarknadseffekten av utbildning är bärande för att förklara auktoritära – liberala värderingar innebär det att sambandet mellan utbildning och värderingsdimensionen är stark under förutsättning att arbetsmarknadsvariablerna inte är inkluderade i analysen. När dessa sedan inkluderas försvagas eller försvinner detta samband och arbetsmarknadspositions-variablerna kvarstår som starka och signifikanta – det är därmed dessa variabler i huvudsak som påverkar värderingsdimensionen.

H(3): Arbetsmarknadsvariablerna har ett starkt samband med värderingsdimensionen. Utbildningsnivåns samband med auktoritära – liberala värderingar försvagas avsevärt när arbetsmarknadsvariabler kontrolleras för i analysen.

Vidare kan man tänka sig något olika stor förändring vid de två tidpunkterna om den indirekta effekten är mest bärande. Eftersom arbetsmarknadsläget var sämre i Sverige än i Danmark 2002 är det tänkbart att arbetsmarknadsvariablerna är viktigare i Sverige vid detta tillfälle än i Danmark. År 2014 – när arbetsmarknadsläget var mer utjämnat och mer otryggt i båda länderna – bör dessa variabler ha fått ytterligare förklaringskraft och blivit mer likvärdiga mellan länderna eftersom utbildning blir mer avgörande för en trygg/otrygg arbetsmarknadsposition.

H(4): Arbetsmarknadsvariablerna har starkare samband med auktoritära – liberala värderingar i Sverige än i Danmark 2002.

H(5): Arbetsmarknadsvariablerna har starkast samband med auktoritära – liberala värderingar 2014 och ett likvärdigt samband mellan de båda länderna.

5. Metod

Min metodologiska ansats är att använda en kvantitativ fallstudie-design där jag har valt att jämföra två europeiska länder med hjälp av statistisk analys – med syftet att få ett större grepp om utbildningseffekten på auktoritära värderingar (Ragin, 2003). För att besvara uppsatsens frågeställningar är det lämpligt att göra en kvantitativ analys – även om ett annat val av metod hade kunnat ge exempelvis ett mer kvalitativt material över exempelvis rådande normer i respektive lands utbildningssystem. Danmark och Sverige är strategiskt valda eftersom de har stora likheter i politisk kultur, ekonomisk utveckling och kulturella ramverk. Däremot skiljer de sig på vissa sätt, som jag är intresserad av i denna studie; spridning och grad av auktoritära – liberala värderingar och arbetsmarknadslägen. Fallstudiens objekt (Danmark och Sverige) är därmed valda utifrån de särskilda egenskaperna de innehar, och förändring i dessa som har skett. Vidare blir hypotesprövningen starkare i denna komparativa fallstudie än om enbart ett land hade studerats, och nationella olikheter kan fortfarande tas i beaktning på ett (inom uppsatsens ramar) utförligt vis (Ragin, 2003).

5.1 Urval och avgränsningar

Datamaterialet som studien baseras på kommer från European Social Survey (ESS) vid tidpunkterna 2002 och 2014 där båda länderna deltog. ESS är en väletablerad databas med sammanställningar av intervjuer med individer i de europeiska länder och berör huvudsakligen frågor kring attityder och inställningar angående invandring, deltagande i samhälle, demokrati etc². Den första tidpunkten i min studie där jag studerar skillnad i auktoritära värderingar är 2002 – då deltog båda länderna i undersökningen första gången. Denna tidpunkt är vald eftersom den finns under en period när Danmarks högerradikala parti *Dansk Folkeparti* hade många anhängare medan Sveriges högerradikala parti *Sverigedemokraterna* ännu inte hade vuxit till någon betydande nivå. Dessa partiers framväxt indikerar även vilka värderingar som finns i samhället. Vidare hade länderna olikartade arbetsmarknadslägen vid detta tillfälle. Den sistnämnda tidpunkten 2014 är vald eftersom den är så nära i tiden som möjligt men innan flyktingkrisen som kan betraktas som en exceptionell

---

²Se hemsida: <https://www.europeansocialsurvey.org>

händelse i såväl ökning av migration som i medial uppmärksamhet. Detta skulle kunna störa effekterna av mina valda variabler vars effekt är vad jag är intresserad av att undersöka. Detta utesluter inte att också senare studier är av intresse – men med tanke på den här uppsatsens omfång lämnar jag det till framtida forskning.

ESS-undersökningen 2002 hade i Danmark en svarsfrekvens på 68 % och det totala antalet svarande landade på 1506 personer. I Sverige 2002 var svarsfrekvens 70 % med totalt antal svarande på 1999 personer. År 2014 hade Danmark en svarsfrekvens på 51 % med ett totalt antal svarande på 1502 personer och i Sverige samma år skickades 3750 enkäter ut, svarsfrekvensen var 50 % och totalt antal svarande därmed 1791. I medelvärdestabellen (tabell 2) studeras hela befolkningen, men eftersom uppsatsens syfte är att studera hur otrygga arbetsmarknadspositioner påverkar effekten av utbildning på auktoritära värderingar gör jag ytterligare urval i de kommande regressionsanalyserna genom att enbart studera sysselsatta personer. Därmed selekteras exempelvis sjuka, pensionärer, studenter etc. bort, och enbart . Detta innebär ett mindre n; 2014 landar det på 729 för Danmark och 927 för Sverige och 2002 blir n:et 892 för Danmark och 1255 för Sverige. Baserat på urvalens storlek anser jag att det är ett tillräckligt omfattande datamaterial för att anses ha en god extern validitet – i synnerhet eftersom materialet är viktat utifrån den större populationen (Esaiasson et al., 2017:59).

Materialet är som tidigare nämnt viktat utifrån ESS sociala stratifikationsviktning för att skapa en högre representativitet³. Denna viktning är konstruerad utifrån information om befolkningens uppdelning i olika åldersgrupper, kön, utbildning och region, och anpassar datamaterialet så att den mer motsvarar befolkningen i helhet i dessa parametrar.

5.2 Operationalisering beroende variabel

Den variabel som ligger i fokus och är uppsatsens beroende variabel är auktoritära – liberala-värderingar. Den har operationaliserats genom att jag på ett strategiskt vis har valt frågor från ESS som berör dessa värderingar (se t.ex. Kriesi, 2010, Bengtsson et al., 2013). Eftersom det fanns en begränsning i frågor angående syn på ledare och social hierarki (som är en del av vad auktoritära värderingar brukar kännetecknas av) har jag valt att fokusera på den

---

³ För mer detaljer, se: "ESS_weighting_data_1.pdf"

främlingsfientliga aspekten i auktoritära värderingar, dvs. attityder mot invandrare. Utifrån dessa frågor på skala 1-10 har jag utformat ett index baserat på följande frågor; a) *Cultural life undermined or enriched by immigrants*, b) *immigrants make country's crime worse or better*, c) *immigrants take jobs away in country or create new jobs*, d) *immigrants make country worse or better to live in*. Indexet går mot det liberala där höga värden på indexet indikerar på mer öppna inställningar. Maxvärden på indexet (om man är som mest liberal) är 40 och som mest auktoritär är därmed 0.

Cronbach alfa-testet (som visar reliabiliteten för indexet) har varit något olika starkt i de två länderna och har blivit starkare 2014. Generellt vill man ha ett värde över 0.7 för att kunna säkra reliabiliteten (Esaiasson et al., 2017:399). I Sverige var det dock vid 2002 0.69 (vilket får räknas som hyfsat tillförlitligt) och 2014 hade det ökat till 0.75. I Danmark har indexet ett Cronbach alfa på 0.77 vid båda tillfällena. Förmodligen beror förändringen i det svenska värdet på att immigrationsdimensionen har blivit en tydligare politisk skiljelinje mellan dessa årtal i Sverige – men att den har varit mer jämn i Danmark. Detta resultat går i linje med Kriesi's (2010) forskning om skifte i politiska skiljelinjer.

5.3 Operationaliseringar av oberoende variabler

De oberoende variablerna delas upp i tre grupper. Först presenteras min centrala oberoende variabel utbildning, därefter följer en sektion om blocket med arbetsmarknadsvariablerna som påverkar positioneringar på värderingsdimensionen och till sist en sektion om övriga variabler som utgör viktiga kontroller. Alla variablerna är teoretiskt motiverade utifrån tidigare forskning.

5.3.1 Central oberoende variabel: utbildningsnivå

Utbildningsvariabeln har operationaliserats på följande vis. För utbildningsnivå – som fungerar som en dummyvariabel – har jag delat upp de olika svarsalternativen på utbildningsnivåerna i ESS i tre grupper; låg, mellan- och högutbildade personer utifrån ES-

ISCED's system där båda länderna vid 2014 är inlagda⁴. ISCED är ett etablerat internationellt klassificeringssystem av utbildningsnivåer (Eurostat, 2018). År 2002 var dock enbart Danmark inlagd i ISCED's system och har operationaliserat enligt samma måttstockar som 2014. Sverige hade fler svarsalternativ men är operationaliserat enligt samma kategorisering som Danmark (och Sverige 2014)⁵. Lågutbildad motsvarar avsaknad av gymnasiekompetens, medelutbildad motsvarar färdig gymnasieutbildning och högutbildad motsvarar examen eller påbörjan av utbildning på universitet/högskola. Högutbildad är referenskategori i regressionsanalysen eftersom den har starkast positiv effekt på liberala värderingar.

5.3.2 Arbetsmarknadsrelaterade variabler

De arbetsmarknadsrelaterade variablerna jag kontrollerar för är utvalda efter dess påverkan och indikationer på otrygghet i arbetsmarknadsposition. För anställningstryggheten – som Bó et al.(2018), visar har stark signifikans för auktoritära värderingar i sin studie av Sverigedemokraternas väljarbas – har jag valt en variabel om anställningskontrakt; där fastanställning är värde 0 och tillfälligt/tidsbegränsat kontrakt har värde 1. Även Carvacho et al., 2013 visar detta samband och kopplar det samman med utbildning; högutbildade har högre sannolikhet att bli erbjudna fasta kontrakt. Vidare (vilket också är ett mått på hur pass integrerad man är på arbetsplatsen och därmed indirekt ett mått på trygghet i arbetsmarknadsposition) kontrolleras för i vilken grad personer upplever att den har inflytande att påverka sitt dagliga arbete. Detta mått är också kopplat till position i arbetslivet; inom högutbildade yrken finns det generellt mer möjligheter att utforma sitt arbete själv (Stubager, 2008). Huruvida man på sin arbetsplats är ansvarig över andra förvärvsarbetare kontrolleras för – och kan ses som en indikator på arbetsmarknadsposition och möjlighet till inflytande. Detta mått fångar även det in position. Variabeln om man under sitt yrkesverksamma liv har varit arbetslös under en period av minst tre månader är ett mått på både anställningstrygghet och otrygghet på arbetsmarknaden, samt kan innebära en högre

---

⁴ Operationaliseringen är kodad utifrån ES-ISCED's system 2014. Steg 1-3 motsvarar lågutbildad, 4-5, medel och 6-7 högutbildad. Se indelning i referenslänk ("Schneider - 2014 - 2. The new educational attainment measures in the .pdf," n.d.)

⁵ Operationaliseringen av Sveriges utbildningsnivåer 2002 är följande: 1-5 motsvarar lågutbildad, 6-9 medelutbildad och 10-12 högutbildad, se indelning i referenslänk ("education_upgrade_ESS1-4_e01_3.pdf," n.d.)

upplevd och/eller reell konkurrens vilket har visat sig väcka protektionistiska attityder (Cervacho et al., 2013). Alla dessa variabler finns i båda dataseten.

Sammanfattningsvis kontrolleras för följande arbetsmarknadsvariabler; anställningskontrakt, inflytande på att påverka sitt dagliga arbete, om man har varit arbetslös en period och om man har ansvar över andra förvärvsarbetare på sin arbetsplats.

5.3.3 Övriga kontrollvariabler

Detta block innehåller variabler som är viktiga kontroller i form av demografiska variabler (kön, ålder, ursprung och geografisk hemvist) och den socioekonomiska variabeln inkomst (utöver utbildning som är ett eget block). För kön har jag direkt överfört svarsalternativen som är dikotoma - men dummykodat så att värde 0 avser "man" och värde 1 avser "kvinna" för att tydligare kunna utläsa resultatet tillsammans med övriga variabler (Djurfeldt och Barmark, 2009:110). Att vara man har enligt tidigare forskning visat sig påverka liberala värderingar negativt (Stubager, 2008). Ursprung – som föga förvånande har visat sig påverka auktoritära värderingar där etniska medborgare tenderar att vara mer protektionistiska har operationaliserats genom att de som är födda i landet klassificeras som etniskt svenska/danska (värde 0 i analysen) och annars klassificeras man som utlandsfödda (Lancee & Sarrasin 2013). Jag är medveten om att detta mått är mycket generaliserande men väljer ändå detta tillvägagångssätt eftersom denna variabel inte är av särskilt betydelse för uppsatsens syfte. Även en geografisk variabel tas i beaktning som kodas som en dummy med stad som referenskategori – som förväntas ha störst positiv effekt på liberala värderingar (Bengtsson et al., 2013). I övrigt delas den in i tätort och landsbygd, där förorter och större kommuner klassificeras som tätort, och byar/små kommuner på landsbygden och bondgårdar klassificeras som landsbygd. Det kan tänkas att denna faktor har olika utslag i de två länderna på grund av skillnad i geografiska förutsättningar. Att bo på landsbygden i Sverige kan innebära större fysisk distans till olika välfärdsaspekter och eventuellt vara en större statusförlust/upplevd orättvisa än i Danmark som till ytan är mycket mindre. Trots att ålder inte har visat sig ha en större signifikans kontrolleras det ändå för denna variabel, uppdelad i tio års skalsteg (Stubager, 2010).

Inkomst baseras på den svarandes uppgift om hushållets sammanlagda månadsinkomst efter skatt (låg: max 19 000, medel: 19 000 – 32 000, hög: 32 000 och mer) och har enligt tidigare forskning inte visat sig påverka värderingsdimensionen särskilt mycket men däremot är den relaterad till socioekonomisk position och kan därmed samvariera med de arbetsmarknadsrelaterade faktorerna (Stubager, 2010). Sammanfattningsvis kontrolleras för inkomst, kön, ursprung, geografisk hemvist och ålder.

5.4 Analysstrategi

Analys av datamaterialet kommer att göras genom multipel regressionsanalys, för vardera land och år. Min valda metod, multipel regressionsanalys, syftar till att påvisa samband mellan två eller flera variabler och är därmed en rimlig metod för att besvara uppsatsens frågeställningar där jag vill pröva vilka variabler som har starkast bäring. Däremot hade den socialiserande effekten av utbildningssystemen (och om det finns skillnad i denna effekt mellan länderna) också kunnat gynnas av ett kvalitativt metodval, som etnografiska fältstudier. I den multipla regressionsanalysen kan de oberoende variabelernas effekt på den beroende variabeln framträda under kontroll för alla ingående oberoende variabelers effekter – vilket ger eventuella samband större tillförlitlighet. Utifrån förändring i B-koefficienten för respektive variabel tolkas resultaten samt utifrån förändringar i R² som mäter den samlade förklaringskraften i alla ingående variabler. Genom detta tillvägagångssätt präglad av en deduktiv ansats kan utbildningsfaktorns direkta effekt framträda och eventuella förändringar i förklaringskraft efter kontroll för arbetsmarknadsvariabler uppdagas (Djurfeldt och Barmark, 2009).

Analysen sker i fyra steg, för vardera land och tidpunkt. Sammantaget blir det fyra regressionsanalyser och tabeller. Den beroende variabeln är som tidigare nämnt det utformade indexet. I Steg 1 i regressionsanalysen studeras enbart utbildningsnivåernas effekt och i steg 2 studeras enbart arbetsmarknadsvariablerna. I steg 3 analyseras utbildning och arbetsmarknadsvariablerna tillsammans och i steg 4 adderas även de övriga kontrollvariablerna. Genom detta tillvägagångssätt kan hypotesernas förklaringskraft analyseras; utifrån förändring i koefficienternas styrka och signifikans samt R² i de olika stegen.

5.5 Validitet och reliabilitet

Min strävan har varit att upprätthålla så god validitet som möjligt för uppsatsen. Detta har gjorts genom att jag har valt variabler som har direkt och stark bäring gentemot syftet. Den beroende variabeln har operationaliserats utifrån frågor som är tydligt teoretiskt motiverade till indexet. Visserligen betonar det inte alla aspekter i auktoritära – liberala värderingar men följer den huvudsakliga linjen i denna värderingsdimension. I mina två första steg av oberoende variabler – utbildning och arbetsmarknadsfaktorer som relaterar direkt till uppsatsens syfte – uppskattar jag att variablerna mäter vad de är avsedda att mäta. Det finns fler arbetsmarknadsrelaterade variabler man kan ta hänsyn till, men utifrån tidigare forskning verkar de fyra noggrant utvalda variablerna vara viktiga indikatorer på otrygga arbetsmarknadspositioner. Jag bedömer även att övriga variabler som inkluderas i steg 4 är valida. Dock kan ursprungsvariabeln betraktas som alltför brett generaliserad – vilket dock är av underordnad betydelse för studiens syfte och resultat (De Vaus, 2002:96).

Jag har medvetet arbetat för att säkra så god reliabilitet som möjligt i uppsatsen.

Tillvägagångssättet har varit systematiskt och dokumenterat. Eftersom uppsatsen är baserad på allmänt tillgängligt material innebär det att intersubjektiviteten ökar, det är relativt lätt att göra om undersökningen och testa resultatet för en annan forskare som borde dra liknande slutsatser (Ibid, 2002:96). Vidare har, som tidigare nämnt, Cronbach alfa-test utförts på indexet som är den beroende variabeln för att säkerställa reliabiliteten. I Sverige var det 0.69 vid första mättillfället och 0.75 2014, Danmark hade ett Cronbach alfa på 0.77 vid båda tillfällena. Ett högt Cronbach alfa-värde indikerar på få slumpmässiga fel i variabeln, och minst vill man ha ett värde på 0.7 (Esaiasson et al., 2017:399). Utifrån detta bedömer jag reliabiliteten som tillräcklig för indexet, resultatet från Sverige 2002 är så pass nära 0.7 att det får anses tillförlitligt.

6 Resultat

I denna del presenteras först hur auktoritära – liberala värderingar och utbildningsfaktorns förklaringskraft skiljer sig mellan Danmark och Sverige vid de två tidpunkterna. Sedan presenteras och tolkas resultaten av de multipla regressionerna, utifrån analyser i de fyra stegen beskrivna under avsnittet om analysstrategi.

6.1 Övergripande skillnader

Tabell 2. Medelvärden på indexet auktoritärt – liberalt. Hela befolkningen, viktad data.

	Sverige			Danmark		
	2002 N= 1838	2014 N=1622	Skillnad 14-02	2002 N=1303	2014 N= 1421	Skillnad 14-02
Lågutbildad	21.6	21.9	0.3	18.9	18.6	-0.3
Medelutbildad	22.4	24.3	1.9***	21.7	21.0	-0.7
Högutbildad	24.9	26.9	2.0***	23.4	23.9	0.5
Totalt:	23.1	24.0	0.9***	20.0	20.2	0.2

*= $p < 0.05$ **= $p < 0.01$ ***= $p < 0.001$

I tabell 2 framkommer det att befolkningen generellt har blivit mer öppen i Sverige. Inga förändringar över tid i Danmark syns i tabellen. De står kvar på samma nivå 2002 som 2014, vilket innebär att danskarna inte har blivit mer liberala, medan en värderingsförändring alltså har ägt rum i Sverige. Signifikantestning av de totala medelvärdeskillnaderna genom independent sample t-test mellan länderna visade att länderna, vid bägge tidpunkterna, skiljer sig åt ($p < 0.001$). Även vid signifikantest av medelvärdeskillnaderna hos utbildningsnivåerna mellan länderna framkom det att länderna skiljer sig signifikant åt ($p < 0.001$) (detta gäller alla utbildningsnivåerna vid de bägge tidpunkterna utom för medelutbildad 2002). Det är anmärkningsvärt att gruppen högutbildade har blivit mer liberala i Sverige, vilket även gäller de med gymnasieexamen. Resultatet går i linje med vad Demker's (2016) beskriver; det har snarare skett en polarisering av värderingar än en generell förskjutning mot det auktoritära hållet i Sverige. De lågutbildade har alltså *inte* blivit mer auktoritära. Det är de högutbildade som blivit ännu mer liberala.

6.2 Multipla regressioner

De multipla regressionerna är uppdelade i de fyra stegen beskrivna under analysstrategi-avsnittet. De presenteras för de bägge åren och för vardera land.

Tabell 3. Olika faktorerers påverkan på auktoritära – liberala värderingar 2002, Danmark. Auktoritärt (0) – liberalt (40). Multipel regression. Standardfel inom parantes.

Oberoende variabel	steg 1	steg 2	steg 3	steg 4
<i>Utbildningsnivå (högutbildad ref.kat)</i>				
Låg	-4.0***(-6.3)		-4.0***(-6.1)	-3.8***(-5.7)
Medel	-1.4(-1.8)		-1.5(-1.8)	-1.3(-1.7)
<i>Arbetsmarknadsvariabler</i>				
Påverkan dagligt arbete		0.2*(2.4)	0.2(1.7)	0.1(1.4)
Anställningskontrakt (fast=0)		-0.5(-0.7)	-0.4(-0.6)	-0.4(-0.6)
Ansvarig över andra (1=nej)		-0.6(-1.1)	-0.2(0.6)	-0.4 (-0.7)
Period av arbetslöshet (1=ja)		-0.8(-1.5)	-1.1(-2.2)	-1.1*(-2.0)
<i>Övriga kontrollvariabler</i>				
Inkomst				0.1(0.6)
Ålder				0.2(0.2)
Kön				0.5(1.0)
Ursprung				2.1(1.8)
Landsbygd (stad ref.kat.)				-0.9(-1.1)
Tätort (stad ref.kat.)				0.4(0.6)
Intercept	23.1	19.7	23.0	22.0
Ajd. R2	0.07	0.01	0.07	0.08
N-tal	649	649	649	649

*= p<0.05 **=p<0.01 ***=p<0.001

I tabell 3 framkommer att utbildning har en stark effekt på värderingsdimensionen i Danmark (steg 1): Lågutbildade har betydligt mer auktoritära värderingar än högutbildade. Utbildning

förklarar närmare 7 procent av variationen i indexet. I steg 2 analyseras arbetsmarknadsrelaterade variablerna och av dessa har endast variabeln som mäter inflytande över arbetssituationen ett signifikant positivt samband med värderingsskalan. Den förklarade variationen är obetydlig (1 procent). Steg 3 visar att utbildningseffekten inte påverkas av de arbetsmarknadsrelaterade variablerna, utan utbildningseffekten kvarstår i princip oförändrad. I steg 4 inkluderas även övriga kontrollvariabler. Inga av dessa uppvisar signifikanta samband med värderingsskalan och utbildningseffekten förändras marginellt. Totalt förklarar modellen i sista steget 8 procent av variationen i auktoritärt –liberalt-skalan, vilket är en marginell ökning jämfört med steg 1 då endast utbildning inkluderades i analysen.

Tabell 4. Olika faktorerers påverkan på auktoritära – liberala värderingar 2002, Sverige. Auktoritärt (0) – liberalt (40). Multipel regression. Standardfel inom parantes.

Oberoende variabel	Steg 1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
<i>Utbildningsnivå (högutbildad ref.kat)</i>				
Låg	-3.5***(-6.1)		-3.4***(-5.9)	-3.1***(-5.2)
Medel	-2.0***(-5.5)		-2.0***(-5.3)	-1.7***(-4.4)
<i>Arbetsmarknadsvariabler</i>				
Påverkan dagligt arbete		0.1(1.3)	0.06(0.8)	0.06(0.9)
Anställningskontrakt (fast=0)		0.2(0.3)	-0.03(-0.05)	-0.2(-0.3)
Ansvarig över andra (1=nej)		-0.9*(-2.4)	-0.7(-1.9)	-0.9*(-2.4)
Period av arbetslöshet (1=ja)		-0.02(-0.05)	-0.3(-0.8)	-0.6(-1.4)
<i>Övriga kontrollvariabler</i>				
Inkomst				-0.05(-0.1)
Ålder				0.2(1.6)
Kön				1.6***(4.1)
Ursprung				1.5**(2.4)
Landsbygd (stad ref.kat.)				-1.5*(-1.0)
Tätort (stad ref.kat.)				-0.6(-1.4)
Intercept	24.9	23.4	25.1	24.6
Ajd. R2	0.046	0.005	0.048	0.073
N-tal	992	992	992	992

*= p<0.05 **=p<0.01 ***=p<0.001

I tabell 4 analyseras Sverige år 2002. Här framkommer det att utbildning också har stark effekt på auktoritära – liberala värderingar, och lågutbildade har mer auktoritära värderingar än högutbildade (steg 1). Utbildning förklarar närmare 5 procent av den totala variationen i värderingsdimensionen. När arbetsmarknadsvariablerna studeras för sig (steg 2) har endast en variabel signifikans, om man är ansvarig över andra. Den förklarade variationen är i princip obefintlig i detta steg (0.5 procent). I steg 3 framkommer det på ett liknande sätt som i Danmark, att utbildningseffekten kvarstår utan någon betydande förändring under kontroll för arbetsmarknadsvariablerna. I steg 4 inkluderas de övriga kontrollvariablerna. Kön har en stark signifikant effekt där män är mer auktoritära än kvinnor, och även ursprung är signifikant med ett betydande samband. Effekten av utbildning minskas något när dessa variabler är inkluderade, men är fortsatt starkt och signifikant. Den totala variationen av värderingsdimensionen som analysen förklarar när alla variabler är inkluderade är drygt 7 procent.

Tabell 5. Olika faktorerers påverkan på auktoritära – liberala värderingar 2014, Danmark. Auktoritärt (0) – liberalt (40). Multipel regression. Standardfel inom parantes.

Oberoende variabel	Steg 1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
<i>Utbildningsnivå (högutbildad ref.kat)</i>				
Låg	-5.7***(-10.0)		-5.8***(-9.9)	-5.2***(-8.3)
Medel	-3.5***(-4.4)		-3.6***(-4.4)	-3.2***(-3.9)
<i>Arbetsmarknadsvariabler</i>				
Påverkan dagligt arbete		0.08(0.6)	-0.03(-0.3)	-0.01(-0.1)
Anställningskontrakt (fast=0)		-1.1(-1.1)	-1.5(-1.6)	-1.6(-1.7)
Ansvarig över andra (1=nej)		-1.0(-1.6)	-0.3(-0.5)	-0.4(-0.7)
Period av arbetslöshet (1=ja)		-0.4(-0.7)	-0.8(-1.4)	-0.6(-1.1)
<i>Övriga kontrollvariabler</i>				
Inkomst				-0.2(0.4)
Ålder				0.3(1.4)
Kön				1.1*(2.0)
Ursprung				0.5(0.5)
Landsbygd (stad ref.kat.)				-2.2**(-2.7)
Tätort (stad ref.kat.)				-1.2(-1.7)
Intercept	24.1	21.1	25.3	24.9
Ajd. R2	0.15	0.002	0.16	0.16
N-tal	568	568	568	568

*= p<0.05 **=p<0.01 ***=p<0.001

I tabell 5 framkommer det att utbildning har en fortsatt stark effekt på värderingsdimensionen i Danmark år 2014 (steg 1): lågutbildade har betydligt mer auktoritära värderingar än referenskategori högutbildade. Utbildning förklarar nu hela 15 procent av den totala variationen i dimensionen. I Steg 2 har fortsatt ingen arbetsmarknadsvariabel signifikans vilket även gäller steg 3 där utbildning har i princip samma effekt och signifikans som i steg 1. Av övriga kontrollvariabler (steg 4) har kön och stad – land-dimensionen nu signifikans,

vilket det inte hade år 2002 i Danmark. Kön har en viss effekt, där kvinnor är mer liberala och att bo på landsbygden (i jämförelse med referenskategori stad) har ett starkt negativt samband på indexet. Utbildningseffekten sjunker något när dessa variabler är inkluderade men den totala variationen i steg 4 är 16 procent, bara en procent mer än när enbart utbildningseffekten studeras.

Tabell 6. Olika faktorerers påverkan på auktoritära – liberala värderingar 2014, Sverige. Auktoritärt (0) – liberalt (40). Multipel regression. Standardfel inom parantes.

Oberoende variabel	Steg 1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
<i>Utbildningsnivå (högutbildad ref.kat)</i>				
Låg	-6.1***(-10.0)		-6.0***(-9.8)	-5.1***(-7.8)
Medel	-3.1***(-6.0)		-3.0***(-5.7)	-2.4***(-4.6)
<i>Arbetsmarknadsvariabler</i>				
Påverkan dagligt arbete		0.3**(3.0)	0.2*(2.3)	0.3**(2.7)
Anställningskontrakt (fast=0)		0.7(0.8)	0.5(0.5)	0.6(0.8)
Ansvarig över andra (1=nej)		-0.7(-0.14)	-0.3(-0.6)	-0.2(-0.3)
Period av arbetslöshet (1=ja)		0.15(-0.7)	0.2(0.7)	0.3(0.7)
<i>Övriga kontrollvariabler</i>				
Inkomst				0.2(0.6)
Ålder				-0.1(-0.6)
Kön				1.5***(3.2)
Ursprung				0.6(0.9)
Landsbygd (stad ref.kat.)				-2.7***(-3.5)
Tätort (stad ref.kat.)				-1.9**(-2.7)
Intercept	27.4	21.9	25.3	25.3
Ajd. R2	0.125	0.009	0.13	0.15
N-tal	720	720	720	720

*= p<0.05 **=p<0.01 ***=p<0.001

I tabell 6 studeras Sverige år 2014. Utbildningseffekten förefaller att ha stärkts sedan 2002 med betydande skillnader mellan låg- och högutbildade. Den förklarade variationen av utbildning har på ett liknande sätt som i Danmark stärkts och förklarar 2014 drygt 12 procent. I steg 2, när arbetsmarknadsvariabler kontrolleras för separat, har endast en variabel signifikans – möjligheten att påverka det dagliga arbetet – och effekten är obetydlig. Koefficienterna för utbildning förändras i princip ingenting när det kontrolleras för arbetsmarknadsvariablerna (steg 3). Till sist när övriga variabler är inkluderade (steg 4) förklaras 15 procent av den totala variationen på indexet. Tre av de övriga variablerna har betydelse: kön och de geografiska dummyvariablerna – vilka alla har en stark signifikans och relativt stark effekt. Att vara man har ett negativt samband på indexet, vilket även att bo i en tätort och i synnerhet på landsbygden har. Utbildningseffekten sjunker något när dessa variabler är inkluderade i analysen men den totala förklarade variationen i steg 4 är 15 procent – bara 2.5 procentenheter mer än när enbart utbildning studeras.

6.3 Resultatsammanfattning

Sammanfattningsvis tydliggörs det i alla regressionsanalyserna att utbildning är den enskilt starkast förklarande faktorn. Skillnaden är störst mellan hög- och lågutbildade. Arbetsmarknadsvariablerna är sällan signifikanta och när de är det har de en i princip obetydlig effekt på värderingsdimensionen, och den totala förklarade variationen av indexet är liten. Detta gäller i båda länderna, och vid bägge tidpunkterna. Vidare är utbildningsskillnaderna större 2014 än 2002 i båda länderna – vilket i Sverige framförallt beror på att det högutbildade har blivit desto mer liberala och toleranta (se tabell 2). Av de övriga variablerna 2002 har kön, ursprung och att bo på landsbygden signifikans i Sverige och ett betydande samband med indexet. 2014 har inte längre ursprung någon signifikans – vilket skulle kunna bero på den brett generaliserade operationaliseringen – men däremot spelar geografisk hemvist en allt större roll. I Danmark har inga demografiska variabler signifikans 2002. År 2014 däremot har kön och att bo på landsbygden ett signifikant samband också i Danmark, men varken sambandets styrka eller signifikans är lika stark som i Sverige. Att sambanden mellan geografisk hemvist och värderingsdimensionen är starkare i Sverige än i Danmark är i linje med det förväntade resultatet; eftersom Danmark är till ytan ett mindre land och har en högre befolkningstäthet är inte detta en lika framträdande faktor som i

Sverige. Men att stad – land-dimensionen har blivit en starkare faktor i Sverige mellan tidpunkterna och att denna faktor framträder i Danmark vid 2014 kräver vidare analys. Kön har lika stark effekt vid de två tidpunkterna.

6.3.1 Hypoteser

H(1): Utbildning har ett starkt samband med värderingsdimensionen. Arbetsmarknadsposition har inte någon betydande effekt när utbildning är inkluderat i analysen.

Eftersom sambandet mellan arbetsmarknadsposition och värderingsdimensionen i alla fyra regressionsanalyserna antingen är väldigt svagt eller saknar signifikans när utbildning är inkluderat i analysen – som i sin tur har en stark effekt – antar jag hypotes 1 som testar den direkta effekten av utbildning.

H(2): Utbildning har ett svagare samband med auktoritära – liberala värderingar i Danmark än i Sverige vid båda tidpunkterna.

Den – något mer spekulativa – hypotes 2 handlar om att det finns en möjlighet att den socialiserande effekten av utbildningssystemet är olika i de två länderna. Eftersom Danmark under en längre tid haft en immigrantfientlig kultur kan det hända att denna även avspeglas i utbildningssystemet. Dock visar regressionerna inte ett sådant konsekvent resultat och hypotes 2 förkastas.

H(3): Arbetsmarknadsvariablerna har ett starkt samband med värderingsdimensionen. Utbildningsnivåns samband med auktoritära – liberala värderingar försvagas avsevärt när arbetsmarknadsvariabler kontrolleras för i analysen.

H(4): Arbetsmarknadsvariablerna har starkare samband med auktoritära-liberala värderingar i Sverige än i Danmark 2002.

H(5): Arbetsmarknadsvariablerna har starkast samband med auktoritära – liberala värderingar 2014 och ett likvärdigt samband mellan de båda länderna.

I linje med resonemangen för H(1) förkastas H(3) som prövar den indirekta arbetsmarknadseffekten. Sambandet mellan utbildning och värderingsdimensionen försvagades inte när arbetsmarknadsvariablerna var inkluderade. Arbetsmarknadsvariablerna var inte starka och signifikanta. Slutligen var hypotes 4 och hypotes 5 formulerade för att pröva den indirekta arbetsmarknadspositionseffekten utifrån arbetsmarknadsläget i de två länderna vid de bägge tidpunkterna. Med avseende på den genomgående svaga eller obetydliga signifikansen och effekten av arbetsmarknadsvariablerna förkastas båda hypoteserna.

7. Diskussion

Uppsatsens syfte var att skapa en djupare förståelse av varför utbildningsfaktorn är så betydelsefull för värderingsdimensionen, om det är den socialiserande direkta effekten som har starkast förklaringskraft eller om det är den indirekta arbetsmarknadseffekten. De första två frågeställningarna var följande:

- Hur skiljer sig Danmark och Sverige åt vad gäller auktoritära – liberala värderingar hos individer med olika utbildningsnivå?
- Finns det någon skillnad i tid mellan Danmark och Sverige vad gäller förekomsten av auktoritära – liberala värderingar hos individer med olika utbildningsnivå?

Utifrån regressionsanalyserna samt tabell 2 (medelvärdestabellen) är de frågeställningarna besvarade. Skillnaderna mellan låg och högutbildade är – i linje med den etablerade forskningen inom fältet – stora i båda länderna. Och skillnaderna mellan utbildningsgrupperna är större 2014 än 2002 i båda länderna. Vidare har det i Sverige skett en tydlig värderingsförändring. De högutbildade har blivit mer liberala och de lågutbildade har inte blivit mer auktoritära, vilket det ofta framstår som i den samhälleliga debatten. De auktoritära värderingarna framstår dock som mer framträdande sedan de har aktiverats utifrån en skärpt sociokulturell skiljelinje. Danmark har däremot inte blivit mer liberalt, utan kvarstår på samma nivå som 2002.

Den tredje och sista frågeställningen var följande:

- Vilken effekt av utbildning är mest framträdande i de bägge länderna – den direkta socialisationseffekten, eller den indirekta arbetsmarknadseffekten?

Resultatet från regressionsanalyserna pekar entydigt på att det är den direkta effekten av utbildning, den socialiserande och liberaliserande, som har starkast förklaringskraft. Min studie går därmed i linje med den mest etablerade forskningen inom fältet av utbildningens betydelse, som exempelvis med Stubagers (2008; 2009; 2010) resultat. Däremot kvarstår frågan om varför skillnaderna mellan utbildningsgrupperna är större 2014 än 2002. En möjlig förklaring är att utbildningssystemets normer har förändrats och kanaliseras mer liberala och toleranta värden än tidigare. Eftersom inga skillnader syns i medelvärdestabellen (tabell 2) i Danmark så skulle det kunna gå i linje med hypotesen om att Danmarks utbildningssystem

inte präglas lika starkt av liberala värden som Sveriges – men skillnaderna mellan utbildningsnivåerna har ökat även i Danmark. Denna ökning mellan årtalen går även emot den kognitiva hypotesen som Lancee och Sarrasin (2015) lyfter; att utbildning ger människor en djupare analytisk förmåga och öppenhet. Det framstår otroligt att utbildningssystemet har förändrats mellan dessa tidpunkter på ett sätt som gör att individer 2014 än 2002 får påtagligt mycket mer av dessa förmågor, utan snarare borde det handla om andra mekanismer.

Begreppen relativ deprivation och status som var valda utifrån att förklara betydelsen av de arbetsmarknadsrelaterade variablerna visade sig inte ha en avgörande betydelse eftersom arbetsmarknadsvariablerna generellt hade en sådan obetydlig effekt i regressionsanalysen. Däremot går det att applicera status-begreppet även på den direkta effekten av utbildning. Det är troligt att högutbildade upplever en högre subjektiv samhällslig status än vad lågutbildade gör – vilket i sin tur kan tänkas påverka positioner på värderingsdimensionen. En tänkbar förklaring till ökningen mellan årtalen skulle kunna vara kopplat till just status; att den samhällsliga vinsten i kulturella måttstockar har blivit högre av att vara högutbildad 2014 än 2002 och att det därmed skapas mindre protektionistiska värderingar för denna grupp. En annan möjlig förklaring (åtminstone vad gäller ökningen i Sverige) skulle kunna komma ur social identitetsteori som i uppsatsen presenteras för att förklara socialisationseffekten av utbildning. Eftersom det har blivit en ny framträdande polarisering i samhället med Sverigedemokraternas framväxt kan det tänkas att gruppidentiteten för högutbildade i högre utsträckning än tidigare tar avstånd ifrån ”De andra”. Det skulle innebära att vad som särskiljer de högutbildade, som toleransen och de liberala värderingarna, nu har förstärkts och skapar en tydligare identitet utifrån liberala värderingar. Därmed behöver utbildningssystemet i sig inte ha förändrats mellan dessa årtal utan snarare att de värderingar som finns i systemet är ännu mer präglade för identiteten.

Att undersöka dessa tänkbara förklaringsmodeller, som exempelvis vilka normer som präglar utbildningssystemen eller hur den kulturellt samhällsliga vinsten av utbildning upplevs ryms tyvärr inte inom ramen för denna uppsats och kan därmed inte vidare beläggas här. Dessutom skulle sådana typer av frågor troligtvis gynnas av ett annat metodval som exempelvis etnografiska fältstudier, vilket jag gärna skulle se framtida forskning bedriva.

Slutligen fastslår jag alltså den direkta effekten av utbildning som den mest bärande – och öppnar upp för frågan om vad det är i den direkta effekten som har förändrats mellan tidpunkterna och har fått skillnaderna att öka mellan utbildningsnivåerna. Därmed hoppas jag ha bidragit till en djupare förståelse om vad som orsakar auktoritära – liberala- värderingar, en högst aktuell fråga i en nutida europeisk kontext.

Referenslista⁶

- Andersen, T, Pedersen, L, 2014. Reformernes tid. Regulering af arbejdsmarked og velfærd siden 1990. Dansk landerapport | Fafo-rapport 2014:31.
- Baker, D., 2017. Is Globalization to Blame? [WWW Document]. Boston Review. URL <http://bostonreview.net/forum/dean-baker-globalization-blame> (accessed 11.15.18).
- Balorda, J., 2018. Denmark: The Rise of Fascism and the Decline of the Nordic Model. <https://doi.org/10.1017/S1474746418000416>
- Bengtsson, M., Berglund, T., Oskarson, M., 2013. Class and ideological orientations revisited: an exploration of class-based mechanisms. *British Journal of Sociology* 64, 691–716. <https://doi.org/10.1111/1468-4446.12033>
- Berglund, T., 2014. Crisis and quality of work in the Nordic employment regime. *International Review of Sociology* 24, 1–11. <https://doi.org/10.1080/03906701.2014.933020>
- Billiet, J., Meuleman, B., De Witte, H., 2014. The relationship between ethnic threat and economic insecurity in times of economic crisis: Analysis of European Social Survey data. *Migration Studies* 2, 135–161. <https://doi.org/10.1093/migration/mnu023>
- Bó, E.D., Finan, F., Folke, O., Persson, T., Rickne, J., n.d. Economic Losers and Political Winners: Sweden's Radical Right 61.
- Carvacho, H., Zick, A., Haye, A., González, R., Manzi, J., Kocik, C., Bertl, M., 2013. On the relation between social class and prejudice: The roles of education, income, and ideological attitudes. *European Journal of Social Psychology* 43, 272–285. <https://doi.org/10.1002/ejsp.1961>
- Demker, M., 2016. De generösa svenskarna? En analys av attityder till invandring och invandrare i Sverige. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift* 32, 186–196. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2936-2016-02-05>
- De Vaus, D. (2002). *Surveys in social research* (5.th ed., *Social research today*). London: Routledge.
- Djurfeldt, G., Barmark, M., 2009. *Statistisk verktygslåda 2: multivariat analys*, 1. uppl. ed. Studentlitteratur, Stockholm.
- Eurofound. I might lose my job in the next 6 months (Prospects) visualisation : European map by : Age, All, answer : Agree - European Working Conditions Survey - Data visualisation EWCS2016 [WWW Document], n.d. URL.

---

⁶ Referenslistan är sammanställd i enlighet med ”Guide till Harvardsystemet”, Högskolan i Borås. Se länk för mer detaljer: <http://hb.diva-portal.org/smash/get/diva2:850239/FULLTEXT09.pdf>

- <https://www.eurofound.europa.eu/data/european-working-conditions-survey> (accessed 1.3.19).
- Eurostat - Tables, Graphs and Maps Interface (TGM) table [WWW Document], n.d. URL <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=t.esem110&plugin=1> (accessed 1.4.19).
- Eurostat (2018). International Standard Classification of Education (ISCED) - Statistics Explained, n.d. (Accessed on 22 December 2018)
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., Wängnerud, L., 2007. *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Norstedts juridik Stockholm.
- Esping-Andersen, G., 1990. *The three worlds of welfare capitalism*. Polity, Cambridge.
- Facchini, G., Mayda, A.M., 2009. Does the Welfare State Affect Individual Attitudes toward Immigrants? Evidence across Countries. *The Review of Economics and Statistics* 91, 295–314. <https://doi.org/10.1162/rest.91.2.295>
- Federico, C.M., Fisher, E.L., Deason, G., 2017. The Authoritarian Left Withdraws from Politics: Ideological Asymmetry in the Relationship between Authoritarianism and Political Engagement. *The Journal of Politics* 79, 1010–1023. <https://doi.org/10.1086/692126>
- Finseraas, H., Røed, M., Schøne, P., 2017. Labor Market Competition with Immigrants and Political Polarization. *Quarterly Journal of Political Science* 12, 347–373. <https://doi.org/10.1561/100.00016109>
- Inglehart, R., Norris, P., 2017. Trump and the Populist Authoritarian Parties: The Silent Revolution in Reverse. *Perspectives on Politics; Cambridge* 15, 443–454. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1017/S1537592717000111>
- Jenssen, A.T., Engesbak, H., 1994. The Many Faces of Education: why are people with lower education more hostile towards immigrants than people with higher education? *Scandinavian Journal of Educational Research* 38, 33–50. <https://doi.org/10.1080/0031383940380103>
- Kriesi, H., 2010. Restructuration of Partisan Politics and the Emergence of a New Cleavage Based on Values. *West European Politics* 33, 673–685. <https://doi.org/10.1080/01402381003654726>
- Lancee, B., Sarrasin, O., 2015. Educated Preferences or Selection Effects? A Longitudinal Analysis of the Impact of Educational Attainment on Attitudes Towards Immigrants. *European Sociological Review* 31, 490–501. <https://doi.org/10.1093/esr/jcv008>
- Lindekilde, L., 2014. The Mainstreaming of Far-Right Discourse in Denmark. *Journal of Immigrant & Refugee Studies* 12, 363–382. <https://doi.org/10.1080/15562948.2014.894171>

- Lipset, S.M., 1959. Democracy and Working-Class Authoritarianism. *American Sociological Review* 24, 482–501. <https://doi.org/10.2307/2089536>
- OECD (2019), Income inequality (indicator). doi: 10.1787/459aa7f1-en (Accessed on 04 January 2019)
- OECD (2018), Unemployment rate (indicator). doi: 10.1787/997c8750-en (Accessed on 26 December 2018)
- OECD (2018), Unemployment rates by education level (indicator). doi: 10.1787/6183d527-en (Accessed on 26 December 2018)
- OECD (2014), Country note, Sweden: Education at a glance (indicator). (Accessed on 18 December 2018)
- OECD (2014), Country note, Denmark: Education at a glance (indicator). (Accessed on 18 December 2018)
- Ragin, C.C., 2007. MAKING COMPARATIVE ANALYSIS COUNT. *Revista de História Comparada* 1.
- Rovny, A.E., Rovny, J., 2017. Outsiders at the ballot box: operationalizations and political consequences of the insider–outsider dualism. *Socio-Economic Review* 15, 161–185. <https://doi.org/10.1093/ser/mww039>
- Rydgren, J., 2004. Explaining the Emergence of Radical Right-Wing Populist Parties: The Case of Denmark. *West European Politics* 27, 474–502. <https://doi.org/10.1080/0140238042000228103>
- Rydgren, J., 2010. Radical Right-wing Populism in Denmark and Sweden: Explaining Party System Change and Stability. *SAIS Review of International Affairs* 30, 57–71. <https://doi.org/10.1353/sais.0.0070>
- Rydgren, J., van der Meiden, S., 2018. The radical right and the end of Swedish exceptionalism. *European Political Science* 1–17. <https://doi.org/10.1057/s41304-018-0159-6>
- Stubager, R., 2008. Education effects on authoritarian–libertarian values: a question of socialization1. *The British Journal of Sociology* 59, 327–350. <https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2008.00196.x>
- Stubager, R., 2009. Education-based group identity and consciousness in the authoritarian-libertarian value conflict. *European Journal of Political Research* 48, 204–233. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2008.00834.x>

- Stubager, R., 2010. The Development of the Education Cleavage: Denmark as a Critical Case. *West European Politics* 33, 505–533. <https://doi.org/10.1080/01402381003654544>
- Verkuyten, M., Hagendoorn, L., 1998. Prejudice and Self-Categorization: The Variable Role of Authoritarianism and In-Group Stereotypes. *Pers Soc Psychol Bull* 24, 99–110. <https://doi.org/10.1177/0146167298241008>
- Vulkan, P., 2016. The Microfoundations of Flexicurity.
- Yoxon, B., van Hauwaert, S.M., Kiess, J., 2017. Picking on immigrants: a cross-national analysis of individual-level relative deprivation and authoritarianism as predictors of anti-foreign prejudice. *Acta Politica* 1–42. <https://doi.org/10.1057/s41269-017-0067-8>

